

A Luxemburg en una reunió del Consell d'Europa

APORTACIÓ A LA PEDAGOGIA DELS ESPORTS

Eusebio Esparza, llicenciat en EF, Prof. INEF Barcelona

No podré mai oblidar tot el que Cagigal va significar durant la meua formació, tant com a deixeble seu mentre estudiava en l'INEF, com posteriorment a través dels seus escrits i d'espòriques trobades. Em produeix una gran satisfacció, no exempta de certa responsabilitat, el fet de poder-me dirigir a estudiants que no han tingut la sort de ser deixebles directes de J.M. Cagigal i intentar de transmetrels el missatge de les idees de Cagigal sobre la pedagogia dels esports.

Per Cagigal, l'esport es presenta com una forma de comportament humà que representa una important faceta de la realitat complexa de la persona, entesa com a unitat psicossomàtica. La major part de la seva obra està centrada en l'estudi, l'anàlisi i l'aprofundiment de tot el que s'amaga darrera la paraula esport: moltes conferències, articles, comunicacions, llibres intenten aclarir idees i establir nous conceptes: moltes investigacions dirigides a esbrinar els perquè de l'activitat esportiva en les profundes arrels de l'ésser humà. Un dels seus grans triomfs, potser el més important, ha estat el fet de contribuir qualitativament a la superació de barreres que existien el segle passat sobre l'educació i la cultura. La seva aportació va afavorir que la majoria d'espanyols deixessin de referir-se a l'esport, a l'exercici físic, com a cosa vulgar, baixa, poc elevada per a ser practicada per la persona culta. Cagigal va aportar dades, va elaborar teories i va assentar les bases antropològiques de l'esport, elevant el que era una activitat vulgar d'un cos suat, propi de gent poc culta, a una forma noble de manifestació del ser humà. Precisament, en el pròleg del seu últim llibre *Oh deporte, anatomia de un gigante*. l'actual president del COI J.A. Samaranch, diu: «L'autor s'avança en una anàlisi psicològica de la conducta esportiva, pretén cercar els últims perquè de l'home que fa esport i, per a aconseguir-ho, no vacil·la a realitzar una incursió paleontològica».

Introducció de conceptes nous

Però J.M. Cagigal no era simplement un teòric, un investigador de l'activitat física, sinó que era també un

gran pedagog, un mestre, paraula de la qual precisament li agradava molt servir-se, i per tant molt preocupat per la formació i l'educació de les noves generacions. La lluita per elevar la categoria educativa de l'educació física i de l'esport va ocupar gran part de la vida de J.M. Cagigal, i és precisament aquesta faceta seva la que va tenir més incidència en mi, i en la qual centraré el tema: la lluita i l'aportació de Cagigal a l'ensenyament i a la pedagogia dels esports. Senyalaré, no obstant, que potser resulti una mica artificiosa referir-me específicament a l'aportació a la pedagogia dels esports perquè entenc, i crec que tots ho entenem, que s'hauria d'incloure en un marc més ampli, que seria el marc de l'educació física, pedagogia de l'educació física. Malgrat tot, jo m'hi centraré ja que és el tema que se m'ha encarregat per l'organització.

Des que va començar com a responsable dels esports en el col·legi de San José de Valladolid, amb la direcció dels equips esportius en les competicions d'aleshores, marcant un estil de competició, de lluita i joc net, dins de la seriosa rivalitat que existia entre els col·legis d'aquella ciutat castellana, posteriorment en el càrrec de director tècnic de la secretaria tècnica de la Delegació Nacional d'Educació Física y Esport, més tard com a professor i director de l'INEF, o a través dels organismes internacionals als quals pertanyia o presidia va ser un portaveu de la vanguardia de l'educació física i de l'esport, i la seva posició o el seu criteri respecte al tema han estat sempre presos com una guia. Judicis que avui són indiscutibles i que s'han assentat en el camp de l'educació física i de l'esport, sorgiren de les seves idees, de les seves conferències o articles, quan tot just eren novetats, quan encara eren criticats. Així establí les bases de la comprensió de l'educació física i l'esport en el context educatiu i en la societat en general. Podríem recordar alguns dels axiomes de Cagigal: el concepte únic en existència. únic en educació, sense divisions entre educació física, intel·lectual i moral. La importància d'aquesta cara que jo presento, la importància que té sedimentar bé aquest «jo» per al bon desenvolupament de la personalitat, l'aplicació de la psicologia evolutiva en l'ensenyament i la iniciació als esports, la importància de l'aspecte psíquic del gest motor (fins aleshores sols es pensava en el físic), la valoració i l'anàlisi de l'efecte psico-social de l'esport, per exemple la descàrrega d'agressivitat, els mecanismes de compensació, d'autoafirmació. la integració social de l'adolescent, la dinàmica de grups que es destacava en els esports, la importància com a mitjà d'oci, el companyerisme, l'obediència, totes les virtuts humanistes de l'esport.

Des de les seves primeres anàlisis de l'educació física i esportiva espanyola, Cagigal va adonar-se del poc arrelament de l'esport en la societat espanyola en general, on

---

Defensava resport: l'esport espectacle l'esport praxis, l'esport oci, l'esport mitjà educatiu

A la fotografia: 1983, Cagigal diposita una corona de llaurer a la tomba del baró de Coubertin a Olímpia, Grècia

---

la clàssica gimnàstica estava molt difosa i, en els seus últims anys, afortunadament, també molt desconsiderada, atès que oferia unes possibilitats pedagògiques molt limitades. Cagigal és conscient que en esport l'únic que realment s'havia consolidat en la societat espanyola era l'esport espectacle a través del futbol, mentre que es deixava de banda altres manifestacions de l'esport fonamentals, l'esport praxis, l'esport oci, l'esport salut. Gràcies als contactes amb els diversos sistemes educatius europeus, J.M. Cagigal considerà que a Espanya l'educació física hauria d'evolucionar basant-se en dues grans línies. Una que seria una evolució de l'educació física d'aquella època, compresa, en la línia de la gimnàstica cap a teories més modernes, més pròximes al corrent psico-motriu, i que més tard es va concretar en l'anomenada educació física de base. L'altre direcció, en la qual Cagigal considerava que havia d'evolucionar l'educació física espanyola, era l'increment adequat de la pràctica esportiva en les classes d'educació física. Aquests dos aspectes, intentarà de conjugar-los en la seva obra més estimada, en la formació dels nous quadres docents d'educació física. Aquesta és potser la seva obra més important, la creació de l'INEF. on Cagigal aconseguí la màxima projecció de les seves idees. Promoció rera promoció van passant per la mà modeladora de Cagigal i el seu equip professors que intenten, en el marc d'una nova filosofia de l'educació, la formació de professors d'educació física i esports amb una nova concepció més avançada, més científica i més professional.

Preocupació pel nivell tècnic dels professors

Tot i que Cagigal pensava que de l'INEF havien de sortir fonamentalment professors d'educació física, la tasca dels quals en el camp de l'esport havia de ser simplement la d'iniciadors, es preocupa pel fet que els seus deixebles rebessin la millor preparació tècnica en cada esport. En un breu repàs del professorat dels diferents esports de la institució en l'etapa de la seva fundació hi trobem els millors tècnics d'aquells moments, seleccionadors nacionals, entrenadors d'equips guanyadors de moltes copes d'Europa, màxims responsables tècnics de federacions, etc... Cagigal no creia en una formació superficial de les matèries esportives per als futurs professors. Sabia que l'ensenyament esportiu seria una eina fonamental en la feina quotidiana del professor, i desitjava que les possibilitats d'ús d'aquesta eina fossin les millors. Es mantenia ferm en el seu judici. Havia visitat molts centres estrangers de formació de professors d'educació física. Havia

realitzat seriosos estudis sobre els seus diferents currículums acadèmics. Precisament, en l'últim congrés que va celebrar-se a l'INEF de Madrid sota la seva direcció, un congrés que versava sobre la formació de docents d'educació física i esportiva, va presentar un excel·lent treball que recollia els currículums de les institucions acadèmiques d'educació física d'arreu del món.

En els darrers anys de la seva vida, J.M. Cagigal continuà marcant el nord, corregint les desviacions del camí que en opinió seva hauria de seguir l'educació física. Així, després dels excessos comesos per algun dels fervorosos seguidors de les escoles psicomotrius, i no oblidem que un dels pilars de Cagigal era la psicomotricitat, que ell

Amb la seva esposa, Isabel de Gregorio, Charra

era psicomotrista, els dedica unes reflexions per a corregir les seves trajectòries i els ofereix un camí de síntesi. Això succeeix l'octubre del 81, quan impartia la lliçó inaugural del curs acadèmic 81/82 al nostre INEF de Barcelona.

Tor parlant dels problemes del moviment natural, moviment espontani, moviment tècnic, de la necessitat de la repetició per tal d'obtenir un patró tècnic correcte de realització automàtica, i refutant les opinions dels seguidors extrems de la psicomotricitat contraris a tota repetició adquirida, automatitzacions, tècniques, a l'aprenentatge primitiu, etc...concloïa (llegeixo textualment): «per tocar poèticament el piano, s'ha hagut de menester moltes automatitzacions de gests motors, la incorporació o l'execució motores mecanitzades de moltes conductes apreses». Entre línies, una cosa similar al què passa per jugar i gaudir jugant, per crear en el tennis, que calen moltes hores de pràctiques repetitives, de tècniques apreses. En aquesta lliçó, més endavant, continua recordant-los la necessitat de no refusar a priori la validesa educativa del gest tècnic, del gest eficaç i de la indispensable pràctica de la repetició, i la necessitat de valorar en la seva justa mesura el moviment espontani, natural, no subjecte a la rigidesa tècnica. Deïa: «Per rebutjar, cal conèixer el que es rebutja». Aquí radica un dels grans errors en què comencen a incórrer, no ja els creadors de l'escola, però sí alguns dels seus seguidors. De vegades s'entén malament el significat de la creativitat de l'educació física pel moviment. ¿Què és el moviment creatiu? És simplement lliure, espontani. Es realitzen sessions d'educació física consistents a proposar treballs de superació d'algunes dificultats i a deixar que els alumnes les resolguin per ells mateixos. Això és útil com a part d'un programa molt més complex. No obstant, hi ha educadors que es planten en aquest estadi, i el prenen com a centre quasi exclusiu del treball docent. Indubtablement, vistes les limitacions de la majoria d'alumnes, les possibilitats d'arribar per aquest sistema a una solució tècnica adequada, són més aviat escasses. Per aquest motiu ell defensava la necessitat d'establir un model a imitar.

Defensa de l'esport d'alt nivell

Iguals plantejaments oberts mantenia en relació a l'esport d'alta competició que alguns psicomotricistes rebutjaven *per se*.

Ell defensava l'esport. Parlava de l'esport i de les seves manifestacions amb majúscules, l'esport espectacle, l'esport praxis, l'esport oci i, per tant, un excel·lent mitjà educatiu. Valorava allò que és bo de l'esport espectacle, i en valorava també la part negativa. El balanç era sempre positiu.

Finalment, fent un esforç de síntesi, per tal d'intentar definir l'obra de Cagigal en relació al tema que ens ocupa, consideraria les següents etapes:

—Primera etapa en que gràcies a la seva ampla formació humanística i als seus coneixements sobre reducció física en altres països, assenta les bases d'una teoria, en el seu dia quasi revolucionària, de l'educació física i esportiva, fonamentalment pel que fa a l'evolució de l'educació física tradicional. De la típica classe de gimnàstica, a una educació física més oberta, més natural i en la línia psicomotriu. Tot això d'una banda, i de l'altra una revalorització del fet esportiu com a conducta noble plena de possibilitats educatives i, per tant, un excel·lent mitjà educatiu a explotar.

—Segona etapa, Cagigal aconsegueix una plataforma des de la qual pot exposar la seva teoria. A través de l'INEF i dels seus càrrecs internacionals crea un autèntic planter des del qual forma educadors que li permeten d'incrementar l'aplicació de les seves idees.

—Tercera i última etapa, on continua aprofundint els seus estudis teòrics i els seus llibres, i segueix preocupat per la lluita, per la implantació d'una educació física i esportiva adequada en els centres educatius espanyols. Malhauradament, un tràgic accident li segà la vida i el va impedir de continuar la seva obra.

L'obra de Cagigal està incompleta. Per bé que la llavor de les seves idees ja ha estat sembrada, i que cada vegada és més gran la quantitat de professionals formats en els planters que representen els diversos INEF, la trista realitat és que l'arrelament pràctic i real de la cultura física en la societat espanyola és encara mínim. La llavor ha estat sembrada, però en la majoria dels casos, no s'ha produït la germinació i la posterior floració. Les condicions mínimes per a la seva evolució passen, prèviament, per un desenvolupament legislatiu pertinent, que ha estat insuficient i incomplet, quasi sempre, en el poc que s'ha legislat. Malgrat les aparents iniciatives legals, és cert que encara avui dia la inhibició legislativa del màxim responsable de l'educació física espanyola, el ministre d'Educació i Ciència, en relació a l'educació física, ens està fent perdre un temps irrecuperable. Un temps irrecuperable en l'aplicació d'una educació física d'avantguarda, cosa que permet que milions de joves espanyols passin per les aules amb una educació física i esportiva insuficient o gairebé inexistente. Però no hem de ser del tot pessimistes. L'obra de J.M. Cagigal perdura. Les llavors existeixen. Estan a l'espera que les diverses administracions espanyoles els facilitin els mitjans necessaris per a l'arrelament definitiu de l'educació física i esportiva, per tal que, en poques generacions, la societat espanyola pugui beneficiar-se d'una cultura física i esportiva.